

HALİL BATUR\*\*

# Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî'nin Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el- Bedevî'si\*

The Translation of Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-  
Bedevî of Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî

## Ö Z E T

Tasavvuf büyüklüklerini tanıtmak, onların hayatlarını ve kerametlerini anlatmak amacıyla yazılan menâkıbnâmeler, İslâmî Türk edebiyatının en özgün eserlerindedir. Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî tarafından edebî bir dille yazılmış ve yer yer şiirlerle zenginleştirilerek tercüme edilmiş olan Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî adlı eser, İslâm ve tasavvuf tarihinin önemli şahsiyetlerden olan Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin hayatını konu edinmiştir. XVII. asırda yaşayan âlim ve mutasavvıf Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî, Seyyid Ahmed el-Bedevî ile ilgili o günün şartlarında ulaşabildiği Arapça eserleri inceleyerek menkıbesini oluşturmuştur. Veffâk, menâkıbnâmenin sonunda Seyyid Ahmed el-Bedevî'ye ait orijinali Arapça olan 62 beyti önce tercüme etmiş, daha sonra şerh ederek eserini bitirmiştir. Çalışmamızda öncelikle kültür ve edebiyat tarihimizin bir kaynağı olarak menâkıbnâmelere kısaca bahsedilecektir. Daha sonra Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî ve Seyyid Ahmed el-Bedevî ile ilgili bilgiler verilecek, Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî adlı eser tanıtılacaktır.

## ANAHTAR KELİMELER

Menkıbe, tercüme, Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî, Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî.

## ABSTRACT

Menakibnames, which are written in order to introduce the Sufi greats and to explain their lives and miracles, are among the most original works of Islamic Turkish literature. The work named as Terceme-i Menakib-i Ahmed Bedevi-which was written in a literary language by Veffak Mehmed Hıfzı Üsküdarî is about the life of Seyyid Ahmed Bedevi, one of the important figures in the history of Islam and Sufism. Scholar and sufist Veffak Mehmed Hıfzı Üsküdarî, who lived in 17th century, formed Seyyid Ahmed Bedevi's menkibes on the conditions of those days, by examining Arabic works of him. Veffak, firstly translated 62 couplets of Seyyid Ahmed Bedevi and then finished the work by annotating at the end of the Menakibname. In our work, firstly it is going to be mentioned briefly the menakibnames as a source of our cultural history. After that it is going to be given information about Veffak Mehmed Hıfzı Üsküdarî and Seyyid Ahmed Bedevi also the work Terceme-i Menakib-i Ahmed is going to be introduced.

## KEYWORDS

Menkıbe, translation, Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî, Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî.

\* Makalenin Geliş Tarihi: 18.01.2019 / Kabul Tarihi: 26.04.2019.

\*\* Doktora Öğrencisi, Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, (halilbatur@gmail.com), Orcid Id: 0000-0002-7742-6339.

## Giriş

Arapça nekabe (isabet etmek) fiilinden türeyen menkıbe kelimesi sözlükte; “Bir zâtın fazilet ve meziyetine delalet eden fıkra ve bundan bahseden makale ve risale, medhiye; övünülecek güzel iş, hareket, vasıf ve meziyetler, çoğu tanınmış veya tarihe geçmiş kimselerin ahvâline ait fıkralar, hikâyeler” (Şemseddin Sâmî, 2012: 1422) anlamlarına gelir. Genellikle çoğul hâliyle “menâkıb” şeklinde kullanılan menkıbe; tasavvuf tarihinde, sufilerin izhar ettikleri harikulade olaylar demek olan kerametleri nakleden küçük hikâyeler manasındadır. Arapça “menâkıb” ve Farsça “nâme” kelimelerinin birleşiminden ibaret olan menâkıbnâme; içinde menkıbeler bulunan, menkıbeleri ihtiva eden eser” olarak; menkıbe ise, bir kimsenin övgüye değer yanlarını, üstünlüklerini dile getiren fıkra, makale ve kitap gibi anlamlara gelir (Ocak, 1992: 27). Tasavvufî bir terim olarak ise menkıbe, tasavvuf ve tarikat mecraları içerisinde şeyh ve mürit gibi dinî karakterlerin hayatlarının etrafında geçen olağanüstü olaylar demek olan kerametleri aktaran küçük hikâyeler anlamında kullanılmıştır. Ethem Cebecioğlu ise menkıbenin “evliyâların hayatlarının anlatıldığı eserler” olduğunu ifade ederek bu eserlerin velilerin kerametlerini, hikmetli sözlerini, hâllerini, yaşayışlarını yansıttığını ve amaçlarının da dinleyenlerde aşk uyandırmak ve kalplerinde çerağ yakmak olduğunu ilave eder (Cebecioğlu, 2005: 426).

En geniş anlamıyla menâkıbnâmeler, bir velinin fazilet ve kerametlerini nakletmek suretiyle müritlerin tarikata bağlılığını arttırmak, tarikat düşünce ve zihniyetini yaymak, mürşitlerine olan bağlılıklarını pekiştirmek amacıyla, genellikle o yolun mensuplarından biri tarafından kaleme alınır. Bu tür eserler, kimi zaman “tezkire, kerâmât, tabakat ve velâyetnâme” kapsamı içerisinde de değerlendirilmiştir. Pertev Naili Boratav, menkıbeyi efsane türünün sınırları içerisinde değerlendirerek “efsane” deyimiyile, Fransızcadaki “lègende” ile Almandadaki “sage” ve “lègende” kavramlarının her ikisiyle de karşılandığını ve dinî konulardaki efsanelere eskiden Türkçede “menkıbe” denildiğini aktarmıştır. (Boratav, 2000: 98-105).

Ahmet Yaşar Ocak, İslâmî kültür içerisinde evliya menkıbelerini, olağanüstü olayları konu edinmeleri sebebiyle masal ve destan türüne benzemesine rağmen; belli bir zamanda ve mekânda yaşadığına inanılan

gerçek kişileri anlatması sebebiyle bu türlerden ayırarak daha çok efsane türüne yakın bulur (Ocak, 1992: 33).

Menâkıbnâmeler İslâmî edebiyatlarda ilk olarak IX. asırdan itibaren yazılmaya başlanan hadis kitaplarında görülmüş, (Canım, 2013: 141) bu asırdan itibaren İslâmiyet'in daha geniş alanlara yayılması ve özellikle tasavvuf kültürünün de yaygınlaşmasıyla menkıbe geleneği de gelişmiş, başlangıçta Hz. Muhammed ve dört halife ile ilgili yazılan menkıbeler daha sonra tasavvuf erbabının hikmetli sözlerini ve örnek alınacak faziletli davranışlarını ifade etmek için kullanılmaya başlanmıştır. XI. asırdan itibaren özellikle Kâdiriyye ve Rifâiyye gibi ilk büyük tarikatların ortaya çıkışıyla birlikte zaman içerisinde menkıbenin içeriğine "kerâmet" kavramı da eklenmiş, Abdülkadir Geylânî, Ahmed er-Rifâî gibi tarikat büyükleri için vefatlarından sonra yazılan eserlerde, gösterdikleri kerametlerin anlatılmaya başlanması ile menkıbe kelimesi giderek kerametle aynı anlamda kullanılmış, bir tasavvufî tür olarak menâkıb metinleri doğmuş ve zaman içerisinde "menâkıbnâme" yazma geleneği ortaya çıkmıştır (Şahin, 2004 : 112). XIII. asırdan sonra bütün İslâm toplumlarında yaygın bir menâkıbnâme edebiyatı kendini hissettirir. Arapça yanında Farsça ve Türkçe olarak da menâkıb kitapları yazılmaya başlanır. Yazıldıkları devrin dinî, içtimaî, ruhî ve siyasî panoraması niteliğini taşıyan menâkıbnâmeler, yazıldıkları dönemin sadece edebî açıdan değil; dinî, tarihî ve sosyolojik açıdan da çok önemli vesikaları hükmündedirler. Bu açıdan XVII. asırda yazılan *Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî*, her ne kadar tasavvufun öncü şahsiyetlerinden biri olan Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin hayatını ve menkıbelerini konu edinmiş olsa da kendi döneminin zihniyeti ile ilgili önemli bir belge olma niteliğindedir.

Evliya menkıbeleri detaylı bir şekilde incelenip tasnif edildiğinde hepsinin aynı mahiyette olmadığı, çeşitli farklılıklar taşıdıkları görülür. Buna göre, evliya menkıbelerini; gerçeğe dayanan ve hayalî olanlar şeklinde iki ana gruba ayırmak mümkündür. Evliyâ menkıbelerinin büyük bir bölümü, gerçek tarihî olaylara dayanır. Anlatılanlar belli bir tarihte ve coğrafyada yaşanmıştır (Ocak, 1992: 32). Üzerinde çalıştığımız menkıbe olan *Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî*, gerçek tarihî bir kişilik olan Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin hayatını ve kerametlerini konu edinmiştir. Eser incelendiğinde her ne kadar "*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî*" şeklinde bir

isimlendirme yapıldıysa da Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin münhasıran menkıbelerinin anlatılmadığı görülür. Eserin sekizinci ve dokuzuncu bablarında kerametlerine yer verilmiş, ilk bölümlerde nesebi, ailesi ve kardeşleri ile ilgili detaylı ve kaynaklı bilgiler verilmiştir. Daha sonra Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin yaptığı seyahatler, tarikat silsilesine nasıl dahil olduğu aktarılmış, hangi tarikat pîrlerine intisap edip kimlerin yolunu takip ettiği detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Eserin devamında Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin kendi yolunu, tarikatını nasıl kurduğu ve geliştirdiği üzerinde durulmuş, kendisinden sonra gelen kırk halifesi tanıtılmış ve bu halifelerin kerametleri anlatılmış, ilk ve en önemli halifesi olan Abdulâl'e ettiği nasihatler aktarılmıştır. Seyyid Ahmed el-Bedevî'den sonra Bedevîye veya Ahmediye diye tasavvuf tarihinde anılacak olan bu tarikata dahil olma şartları üzerinde teferruatlı bir şekilde durulmuştur. Eserinin sonunda da Seyyid Ahmed el-Bedevî'ye ait olduğu kabul edilen, orijinali Arapça olan 62 beyit önce tercüme edilmiş, daha sonra tasavvufî açıdan değerlendirilerek müellif tarafından şerh edilmiştir. Eserin içeriğinden hareketle sadece bir menkıbe kitabı olmadığı, aynı zamanda bir tercüme eser, bir biyografi veya terceme-i hâl, öte yandan bir şerh kitabı olarak da değerlendirilebileceği anlaşılmaktadır.

Menâkıbnâmeler incelendiğinde ilk dönemlerden itibaren menâkıbnâme yazma geleneğinin farklı alanlarda yoğunlaştığı görülmekte, bunların dinî kahramanların hayatları, maceraları ve olağanüstü hallerinden söz eden menâkıbnâmeler; yaşadıkları devirlerde özellikle zühd ve takvasıyla iştihar etmiş velileri konu alan menâkıbnâmeler olarak farklı tarzlarda yazıldıkları görülür. Menâkıbnâmeler konusunda en geniş çalışmalardan birini gerçekleştiren Rıdvan Canım menâkıbnâmeleri şu şekilde tasnif etmiştir (Canım, 2013: 141):

1. Zühd ve takva yolundaki zirve şahsiyetler. (İbrâhîm Edhem, Bâyezîd-i Bistâmî gibi.)
2. Bir tarikat kurucusu olanlar. (Hacı Bektaş-ı Velî, Abdülkâdir-i Geylânî, Ahmed er-Rıfâî ve Mevlânâ gibi.)
3. Zühd ve takva perdesi altında, esasen siyasî bir akımın savunucusu ya da temsilcisi olan şahsiyetler. (Bedreddîn Simâvî gibi.)
4. Padişahların ve devlet büyüklerinin hayatlarına ve kahramanlıklarına dair yazılan eserlerin bazen bu isim altında toplandığı görülür

(Menâkıb-ı Sultân Süleymân, Menâkıb-ı Mahmûd Paşa-i Velî, Mecmu'a-i Menâkıb-ı Vüzerâ gibi).

Menâkıbnâmeler şekil itibariyle değerlendirildiğinde kimisinin manzum kimisinin ise mensur olarak yazıldığı görülür. Bu durum tamamen müellifin kendi tercihi olup klasik edebiyat sahasında pek çok menâkıbnâme manzum olarak kaleme alınmıştır (Kiremitçi, 2018: 198-240). Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî, genel olarak mensur olarak keleme alınmış fakat yer yer müellifin kendi manzumeleri veya başka şairlerin şiirleri ile desteklenmiştir.

Kuzey Afrika ve Mısır'ın en büyük velisi olarak kabul edilen, 596/1199 yılında Fas'ta doğan, Bedeviyye tarikatının kurucusu olan Seyyid Ahmed el-Bedevî, bu tasnife göre hem "zühd ve takva yolundaki zirve şahsiyetler" grubunda hem de "bir tarikat kurucusu olanlar" kategorisinde ele alınabilir (Kara, 1989; Baş, 2008; Gölpınarlı, 1969; Kamer, 2006). XVIII. yüzyılın sonlarında İstanbul'da faaliyet göstermeye başlayan, (Baş, 2008: 418) diğer köklü tarikatların gücü ve etkinliği sebebiyle Anadolu topraklarında pek taraftar bulamayan ancak pek çok mutasavvıf ve mürşit tarafından hürmet ve muhabbetle anılan Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin hayatının ve menkıbelerinin anlaşılmasına tasavvuf erbabı ehemmiyet vermiştir. Künyesinden anlaşıldığı kadarıyla (*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî*, Nu.: 532, 2a) aslında Nakşibendî tarikatına mensup olan Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî, farklı bir meşrebe bağlı olduğu hâlde Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin hayatı, keramet ve faziletlerinin Türk lisanı ile de ifade edilmesini istemiş ve bu eserini kaleme almıştır.

### 1. Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî:

Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî'nin hayatı ve şahsiyeti hakkında fazla bilgimiz yoktur. Kaynaklarda Vıfak/Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî veya Derviş Muhammed Üsküdarî en-Nakşibendî künyesi ile anılan Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî, künyesinden de anlaşıldığı gibi İstanbul'un Üsküdar semtinden olup XVII. asırda yaşamıştır. Âlim, mütercim, mutasavvıf ve astronomi bilginidir (Ağırman, 2004: 491). İlim ve irfan erbabından olup garip ilimlerden olan vefk ve nücûm sahalarında mütehasstır. Vefk, sözlükte "uyuma, uygun gelme, uygunluk, tevafuk;

sırlı, tılsımlı dua, dua yazılı eşkali havi nüsha” gibi anlamlara gelir (Şem-seddin Sâmi, 2012: 1496). İslâmî kültürde; harf, rakam, kelime, esmâ-i hüsnâ, âyet ve surelerin belli bir düzene göre kareler içine yazılarak bunda bâtinî manalar arayan bir tılsım türü anlamında kullanılır (Çelebi, 2012: 605-607). Veffâk, “vefk” ilmi ile uğraşan anlamına gelir ki bu da Veffâk’ın hem astronomi alanında hem de tılsımlı duaları yazma hususunda uğraşları olduğunu gösterir. İlim elde etmek için Suriye ve Mısır’a seyahat etmiş, oralarda ilim tahsil etmiştir. Veffâk’ın kimi kayıtlarda “Derviş” şeklinde bir unvan ile anıldığı görülür ki bu durum, onun tasavvufu bir yaşam tarzı olarak da kabul ettiğinin emaresi olarak değerlendirilebilir. *Terceme-i Menâkıb-ı Seyyid Ahmed el-Bedeî* adlı eserinin incelediğimiz nüshalarındaki kendisine ait şiirlerinde kimi zaman “Vıfķî”, kimi zaman “Hıfzî” mahlasını kullandığı görülür. Aşağıdaki beyitte Vıfķî mahlasını kullanmıştır:

“Vıfķî-yi biçâre kim küşte-dil  
Medhîni kılamakda ‘âciz muttasıl”

(*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedeî*, Nu.: 532, v. 24b)

Aşağıdaki beyitte ise Hıfzî’yi tercih ettiği görülür:

“Kara taşdan katıdur gerçi Hıfzînuñ  
Nazâr-ı Seyyid ile gevher-i pür-envâr olur”

(*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedeî*, Nu.: 532, v. 28a)

Veffâk Mehmed Hıfzî Üsküdarî, 1027/1618 tarihinde vefat etmiştir (Ağırman, 2004: 491).

Veffâk Mehmed Hıfzî Üsküdarî’nin tespit ettiğimiz üç eseri bulunmaktadır. Bunların en önemlisi, şüphesiz *Terceme-i Menâkıb-ı Seyyid Ahmed el-Bedeî* adlı eseridir. Bu eseri 1024/1615 tarihinde, yani vefatından üç yıl önce Mısır’da iken tercüme etmiştir. Eser, ilerleyen satırlarda detaylı bir şekilde tanıtılacaktır.

Müellifin *Terceme-i Sırru’l-Mektûm fi İlmü’n-Nucûm* adlı eseri, İmam Fahrüddin er-Râzî’nin, *Kâşifu’l-Mektûm fi İlmü’n-Nucûm* adlı eserinin tercümesidir. Bu eseri 1017/1608 tarihinde Şam’da iken tercüme ederek ismini *Sırru’l-Mektûm* koymuştur (Bursalı Mehmed Tâhir Efendi, 1971 : 461). Bu eserin tespit ettiğimiz tek nüshası olup eser, 1207/1792 telif tarihi

ile İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nın Osman Ergin Türkçe Yazmaları bölümünde Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî adıyla 495 arşiv numarası ile kaydedilmiştir.

*Müntehabât min Sırru'l-Mektûm* adlı eseri ise Fahreddin er-Râzî'nin *Sırru'l-Mektûm* adlı eserinden yapılan seçmelerdir. İntihabât, Veffâk Mehmed Efendi'nin *Kâşifu'l-Mektûm* adlı tercümesinden yapılmıştır. Bu kitap-taki bölümleri kimin derlediği belli değildir. Söz konusu eserin de tek nüshası olup eser, 1349/1930 telif tarihiyle, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nın Osman Ergin Türkçe Yazmaları bölümünde Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî, *Müntehabât min Sırru'l-Mektûm* adıyla ve 274/5 arşiv numarası ile kayıtlıdır.

Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî'nin yukarıdaki eserleri incelendiğinde müellifin tasavvufa, vefk ilmine ve ilm-i nücûma oldukça ilgi duyduğu ve bu sahalarda kendisini yetiştirdiği ve tercümeler yaptığı anlaşılmaktadır. Seyyid Ahmed el-Bedevî'yi anlatırken gerek kendi yazdığı şiirler gerekse başka şairlerden yaptığı iktibaslar ve *Terceme-i Menâkıb-ı Seyyid Ahmed el-Bedevî* adlı eserinin sonunda yer alan şiir şerhi, edebiyat ve özellikle de şiirle oldukça yakından ilgilendiğini göstermektedir. Bu menkıbevî eseri telif ederken Seyyid Ahmed el-Bedevî ile ilgili pek çok esere ulaştığı, Veffâk'ın eser içindeki ifadelerinden anlaşılmaktadır. Müellifin modern biyografi yazma tekniğine yakın bir üslupla Seyyid Ahmed el-Bedevî ile ilgili verdiği bilgileri kaynak göstererek temellendirdiği ve Seyyid Ahmed el-Bedevî ile ilgili derin bir araştırma yaptıktan sonra eserini kaleme aldığı görülmektedir. Veffâk'ın Bedevî'yi anlatırken onun ile ilgili uzun tavsif ve tariflerden ona sonsuz bir hürmet ve muhabbet beslediği ve büyük bir aşk ve şevkle eserini kaleme aldığı anlaşılmaktadır.

## 2. *Terceme-i Menâkıb-ı Seyyid Ahmed el-Bedevî:*

Türk Edebiyatında menâkıbnâmeler genellikle içerik bakımından biyografik menâkıbnâmeler ve toplama menâkıbnâmeler olmak üzere iki farklı yapıda karşımıza çıkarlar (Ocak, 1992: 39). Biyografik olanlar; "Velinin ailesini, doğumunu, yetişmesini, şeyhliğe geçişini, müritlerini, çeşitli faaliyetlerini ve nihayet vefatını menkabeler halinde, üstelik kronolojik bir sıra ve irtibat dahilinde..." (Güzel, 2004: 646) anlatarak çoğu zaman

müellifin veliye yakın biri olması sayesinde güvenilir bilgiler verirler. Toplama menâkıbnâmeler ise gerçek ve hayalî menkıbelerin belli bir düzen içerisinde bir araya getirilmesi ile oluşmuşlardır. Ahmed Yaşar Ocak, bu bakımdan bu türe “menkıbe mecmuası” demenin daha doğru olacağını ifade etmiştir (Ocak, 1992 : 39).

Elimizdeki eser incelendiğinde Veffâk Mehmed Üsküdarî'nin her iki tür menâkıbnâmenin de bazı özelliklerini kullandığı görülmektedir. Zira müellif, Seyyid Ahmed el-Bedevî ile ilgili bilgileri verirken Seyyid'in ailesi, nesebi, doğumu, şeyhliği, müritleri, talebeleri, halifeleri, yaptığı dinî hizmetleri ve vefatını kronolojik bir sıra takip ederek ve çoğu zaman kaynak vererek ilmî usullere uygun bir surette anlatmıştır. Öte yandan Seyyid Ahmed el-Bedevî'ye isnat edilen kerametler de rivayetler şeklinde derlenerek zikredilmiştir.

Eser, klasik mensur metinlerin önemli özelliklerinden biri olan mensur ve manzum parçalardan oluşturulmuştur. Menâkıb içerisinde Mevlânâ'nın *Mesnevi*'sinden, müellifin kendi yazdığı şiirlerden ve menâkıba konu olan bazı kişilerin eserlerinden alınmış çoğunluğu Farsça, Arapça ve Türkçe olan manzum parçalar bulunmaktadır. Bu beyitlerin yanı sıra eserde âyet, hadis ve kelâm-ı kibar kabilinden iktibaslara da çokça yer verilmiştir. Bu alıntı bölümler, kimi zaman müellif tarafından tercüme edilmiş, kimi zaman sadece olduğu gibi aktarılarak söz konusu ifade ile ilgili yorumlar yapılmıştır.

Seyyid Ahmed el-Bedevî ve tarikâtı üzerine yaptığı doktora çalışmasında, Derya Baş, Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî'nin eserinin 1021/1612-1613'te Mısır'ın Tanta şehrine gittiğinde orada Bedevîyye Âsitânesi'nde halife olarak bulunan Hüseyin Efendi'nin kendisine tercüme etmek üzere verdiği Seyyid Ahmed el-Bedevî ile ilgili menâkıbnâme taslağının Türkçe tercümesi olduğunu kaydeder (Baş, 2008: 9). Müellifin kendisi Ahmed el-Bedevî menâkıbnâmesini yazmaya nasıl karar verdiğini eserin girişinde ifade eder (*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî*, Nu.: 532, 2a-3a): Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî, 1021/1612-1613'te Diyar-ı Rum'dan Mısır'a gider. Mısır'a vardığı gece Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin halifelerinden Şeyh Hüseyin Kundakî Hazretleri ile tanışır. Bir müddet sohbet ettikten sonra Şeyh Hüseyin Kundakî Hazretleri: “Diyar-ı Rum'da Seyyid Ahmed el-Bedevî'yi sevenler çoktur, herkese bir hizmet düşmüştür. Sizin de bu diyara



gelişinizden muradınız, Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin hayatını Arapçadan Türkçeye tercüme etmek olmak lazım gelir." diye buyurur. Bu teklif karşısında Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî, o esnada kendisinin bu nimete nail olmak istidadından uzak olduğunu mülâhaza eder. Tam üç yıl Mısır'da kalır. Bir muradının husulünü beklerken bir gece rüyasında Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin mevlid-i şeriflerinde Hz. Muhammed'i, yanında evlat ve ashabı ile birlikte evliyaların da hazır bulunduğu bir mecliste görür ki o gece Berat Kandili imiş. Hz. Muhammed'in etrafında mahşeri andıran bir divan kurulmuş. Bu divanda herkesin ameline göre eline bir hüccet, vesika verildiğini görür. Kendisi de bu divanda Hz. Muhammed'den inayet ricasında bulunduğu Hz. Muhammed, Seyyid Ahmed el-Bedevî'ye: "Ona sen hüccet ver." diye buyurur. Veffâk, yalvaran gözlerle boynunu bükerek Seyyid Ahmed el-Bedevî'den ricada bulunur. Seyyid Ahmed el-Bedevî ise: "Bizden talepte bulunan, bizim hizmetimizde kusur etmez." der. Bunun üzerine Veffâk, dehşetle korkuya kapılır. Seyyid Ahmed el-Bedevî, Şeyh Hüseyin Kundakî'ye müteveccih olduğunda, o da: "Kendisine inha ettim ancak ihmal ettiler." der. Daha sonra Seyyid Ahmed el-Bedevî bir defa mübarek cübbe-i şeriflerini Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî'nin üzerine örtüp tebessüm ederek: "Menâkıb-ı şerifimi Türkçeye tercüme etmeye çalış, muradına ben kefalet ettim." diyerek bir kere kudret nazarıyla arz-ı cemal edip bir anda tamamen ortadan kaybolur. İşte tam o esnada Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî "Allah!" diye bir çığlık atıp hâlâ Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin mübarek heykelleri ve nurlu simaları karşısındaymış gibi hissederek gözyaşları içinde uykudan uyanır.

Bu son derece etkileyici ve ilginç rüyayı gördüğü günün ertesinde Hüseyin Efendi'nin halifeleri olan Receb Efendi ile görüşüp menâkıb-ı şerifi talep edip çalışmaya başlar. Menâkıbı yazarken çoğunlukla Şeyh Şennavî Hazretleri'nin derlediği menâkıb-ı şeriften, Şeyh Abdulvehhâb Şaranî'nin *Tabakât-ı Kübrâ ve Suğrâ* ile *Minen* adlı belağatlı eserlerinden, özellikle İbn-i Hacer ve İmam-ı Suyutî Hazretleri'nin telifat ve tasnifatlarından, Özbek es-Sufî'nin *Nisbe Şerife* adlı eserinden yararlanarak kuvvetli senet ve delillerle meydana geldiği muhakkak olan harikulade rivayetleri özetleyerek yazmaya başlar. Burada eserin en dikkat çekici özelliği, müellifin daha eserin girişinde hangi kaynaklardan yararlanarak eseri

kaleme aldığını tek tek ifade etmesi, eser boyunca hangi bilgiyi nereden, hangi kaynaktan aldığını da ifade etmekten kaçınmamasıdır. Bu husus esere oldukça bilimsel bir çalışma olma özelliği kazandırmış ve daha sonra Seyyid Ahmed el-Bedevî ile ilgili yapılacak çalışmalarda kaynak ve temel eser olarak kullanılmasını sağlamıştır. Eserin 12 ayrı nüshasının farklı kütüphanelerdeki mevcudiyeti de bu duruma bir delil mahiyetindedir.

Eserin sonunda bir zeyl olarak Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin istiğrak hâlinde iken söylediği beyitler, şiirlerin orijinallerine sadık kalınarak evvela tercüme edilmiş, daha sonra Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin ruhaniyetlerinden istimdat edilerek şerh edilmiştir. Bu bölümde müellif, önce orijinali Arapça olan asıl metni vermiş, sırasıyla "Tercüme" ve "Şerh" diye başlıklar açarak tek tek beyitleri tahlil etmiştir. Müellifin beyitleri şerh ederken yaptığı yorumlar ve kullandığı dil, tasavvuf kültür ve edebiyatına ne derece vâkıf olduğunu göstermesi itibari ile dikkate şayanıdır.

Eserin telif tarihi Veffâk'ın kendi ifadesi ile: "1021/1612'de Mısır'a gelip kâmilten üç yıl kaldım." dediği tarihten sonra olacağı için eserin 1024/1615 yılında kaleme alındığı sabit olur.

## 2. 1. Eserin Yazma Nüshaları:

Söz konusu eserin kütüphane, katalog ve kaynak taramaları sonucunda 12 nüshası tespit edilmiştir. Eserin nüshalarının dijital kopyalarına -yurtdışında bulunan nüshalar hariç- ulaşılmış ve kütüphane kayıtlarında aşağıda verildiği şekilde künyeleri kaydedilmiştir:

### 2. 1. 1. İngiltere Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Arşiv No: Or. 7705

Bu nüsha, Mehmed el-Veffâk Nakşibendî Üsküdarî adıyla ve *Terâcim-i Seyyid Ahmed el-Bedevî* şeklinde kayıtlı olup eserin diğer bilgilerine ulaşılamadı.

**2. 1. 2. Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, Arşiv No: Ms.or.oct.2128**

Eser, *Menâkıb-ı Seyyid Ahmed el-Bedeî*, Mehmed el-Veffâk Nakşibendî Üsküdarî şeklinde kayıtlıdır.

Varak Sayısı: 142

Satır Sayısı: 19

Yazı Türü: Nesih

Müstensih: -

İstinsah Tarihi: 1117 (1706)

**2. 1. 3. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, Arşiv No: 129**

*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedeî*, Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî şeklinde kayıtlıdır.

Varak Sayısı: 212

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Nesih

Müstensih: -

İstinsah Tarihi: 1244 (1828)

**2. 1. 4. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, Arşiv No: Nu.: 532**

*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedeî*, Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî şeklinde kayıtlıdır.

Varak Sayısı: 208

Satır Sayısı: 19

Yazı Türü: Nesih

Müstensih: -

İstinsah Tarihi:1021 (1612)

**2. 1. 5. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, Arşiv No: 534**

*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevisi, Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî* şeklinde kayıtlıdır.

Varak Sayısı: 211

Satır Sayısı: 13

Yazı Türü: Nesih

Müstensih: Yakup Baba

İstinsah Tarihi: 1264 (1848)

**2. 1. 6. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, Arşiv No: 626**

*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevisi, Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî* şeklinde kayıtlıdır.

Varak Sayısı: 102

Satır Sayısı: 21

Yazı Türü: Nesih

Müstensih: -

İstinsah Tarihi: -

**2. 1. 7. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, Arşiv No: 708**

*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevisi, Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî* şeklinde kayıtlıdır.

Varak Sayısı: 156

Satır Sayısı: 17

Yazı Türü: Rik'a

Müstensih: -

İstinsah Tarihi: 1854

**2. 1. 8. Ankara Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, Arşiv No: 06 Hk 4267**

Bu nüsha, "*Futûhâtu'l-Ahmediye*" şeklinde, diğer tüm nüshalardan farklı bir isimle kaydedilmiştir. Yaptığımız inceleme neticesinde eserin aynı metin olduğu anlaşılmış olup yine "*Seyyid Muhammed el-Veffâk Üsküdârî*" adıyla kaydedildiği tespit edilmiştir.

Varak Sayısı: 207+1

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Harekeli Nesih

Müstensih: -

İstinsah Tarihi: -

**2. 1. 9. İstanbul Kütüphanelerinde bulunan Türkçe Tarih-Coğrafya Yazmaları, Hacı Mahmud Efendi (Süleymaniye Ktb.) No. 4520**

Bu nüsha, *Tercüme-i Menâkıb-ı Seyyid Ahmed el-Bedevis* şeklinde Mehmed Vifâk Hıfzı Üsküdârî adına kayıtlıdır. Bu nüshada müstensih olarak da Dervîş Mehmed Hıfzı Üsküdârî gösterilmiştir.

Varak Sayısı: 150

Satır Sayısı: 17

Yazı Türü: Nesih

Müstensih: Dervîş Mehmed Hıfzı Üsküdârî

İstinsah Tarihi: -

**2. 1. 10. Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi, Zeytinoğlu Koleksiyonu, 43 Ze 1090**

Bu nüsha "*Menâkıbü'l-Aleviyü's-Seyyid Ahmed el-Bedevis*" şeklinde, Seyyid Muhammed el-Vaffak en-Nakşibendî adıyla kayıtlıdır.

Varak Sayısı: 185

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Arap

Müstensih: Dervîş Mehmed Hıfzı Üsküdârî

İstinsah Tarihi: -

### 2. 1. 11. Konya Mevlâna Müzesi, Kütüphanesi Kataloğu, No: 54

Varak Sayısı: 104

Satır Sayısı: 21

Yazı Türü:

Müstensih: Dervîş Mehmed Hıfzı Üsküdârî

İstinsah Tarihi: -

### 2. 1. 12. Ankara Üniversitesi, DTCF Kütüphanesi, Yazma Eserler Bölümü, Koleksiyon: Mustafa Con A 716/1, Konu No: 922

Bu nüshanın 1b-150a varakları *Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî* şeklinde, 150b-243b varakları arasında bulunan Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin şiir şerhleri bölümü ise "*Şerh-i Vâridât-ı Ahmed el-Bedevî*" adıyla müstakil olarak kaydedilmiştir. Yapılan inceleme neticesinde bu bölümün diğer nüshalar ile aynı metin olduğu ve diğer nüshalarda on yedinci babı teşkil eden bölüm olduğu, bu kütüphanede farklı bir adla kaydedildiği anlaşılmıştır.

Varak Sayısı: 243

Satır Sayısı: 15

Yazı Türü: Harekeli Nesih

Müstensih: Dervîş Mehmed Hıfzı Üsküdârî

İstinsah Tarihi: -

### 2. 3. Eserin Bölümleri:

Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdârî, eserinin yazılış macerasını anlattıktan sonra eserini 17 bab üzerine bina ettiğini ifade eder. Buna göre:

**Birinci Bab'da** Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin nesebi, ailesi ve kardeşleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilir, Seyyid'in nesebi Hz. Muhammed'e

kadar silsile şeklinde aktarılarak seyitliği ispatlanır. Müellif, Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin seyitliği konusundaki bilgileri farklı kaynaklardan karşılaştırmalı olarak değerlendirir. Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin fiziksel özellikleri de teferruatlı bir şekilde dile getirilir.

**İkinci Bab'da** Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin doğumu ve babası ile birlikte Mekke'ye gidişleri anlatılmıştır. Fas'ta doğan Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin doğumu, ilk çocukluğu anlatılır. Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin babası Şerif Ali'nin gaybî bir işaret neticesinde -Ahmed el-Bedevî, daha yedi yaşındayken- Fas'tan Mekke'ye gitmeye karar verdiği detaylı bir şekilde anlatılır. Veffâk, Ahmed el-Bedevî'nin daha çocukken yaşadığı bu yolculuk üzerine şu beyitleri söyler:

“Ḥaḳ ‘ināyet idicek tıfl-ı cenān  
Baṭn-ı ümmīdeyken olur lābūd sa‘īd  
Ger hidāyet olsa Ḥaḳdan yaḳīn  
Pīr iken olur sa‘ādetden ba‘īd”

(*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî*, Nu.: 532, 10a)

**Üçüncü Bab'da** Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin kardeşi Şerif Hasan ile birlikte Mekke'den Irak'a gidişleri anlatılır. Şerif Ali, ailesi ile birlikte Mekke'ye gitmeye karar verdiğinde, Fas'taki evini ve mülkünü terk etti, Hicaz'a doğru bir yolculuğa çıkar. Seyahat boyunca konakladıkları her yerde Arap kabileleri tarafından izzet ve ikram görerek ağırlanırlar. Yolda rastladıkları her kabile onları ağırlayıp ikramda bulunmak istedikleri için uğradıkları her yerde bir müddet kalmak mecburiyeti hâsıl olur. Bu sebepten ancak dört sene sonunda, 607/1210 tarihinde Mekke-i Mükerrerme'ye varabildikleri ifade edilir.

**Dördüncü Bab'da** Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin tasavvuf halkasına nasıl dâhil olduğu ve bağlı bulunduğu tasavvuf silsilesindeki şeyhler anlatılır. Burada devrin önemli tasavvuf büyüklerinin adları anılarak Seyyid'in kimlerden etkilenecek tasavvuf yoluna girdiği aktarılır.

**Beşinci Bab'da** Hazret-i Seyyid'in tekrar Irak'tan Mekke'ye dönüşleri beyan edilir. Buna göre; Ahmed el-Bedevî'nin, Seyyid Ahmed er-Rifâî'nin manevi âlemde davetiyle Irak'a gittiği anlaşılıyor. Mekke'deki

bu dönemde Ahmed el-Bedevî'nin zahirî âlemlerle temasının zayıfladığını, daha çok manevî âlemde yaşadığı, ibadet ve zühde meylinin arttığı ifade edilir. Ahmed el-Bedevî'nin maceralarla dolu Irak seyahati, 634/1236 tarihinde Mekke'ye dönmesi ile sona erer.

**Altıncı Bab'da** Mekke'den Mısır'a ve Mısır'dan Tanta'ya teveccühleri anlatılır. Tarikat ehlinin seyahat ve kararlarının çoğunda manevî canipten gelen ihtarlar ile hareket ettikleri gibi Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin de böyle bir ihtar ile Mısır'ın kuzeyinde, o zaman küçük bir köy olan Tanta'ya teveccüh ettikleri bu bölümde aktarılır ki metinde şu ifadelerle anlatılır: “*Ḥazret-i Seyyid Aḥmed el-Bedevî ḳuddise sirruhu'l-ḳavî Ḥazretlerine menâmlarında ḥâtif-ı ḡaybî'-i Raḥmâniden bir nidâ irişüp yâ Aḥmed ne ṭurursun iḳlîm-i Mıṣırda Ṭanta nâm maḥalle var anda iḳâmetüñ muḳarrer ḳıl*” (*Terceme-i Menâkib-ı Ahmed el-Bedevî*, Nu.: 532, 20a). Tanta'ya ilk geldikleri sırada yaşanan bazı kerametler de bu bölümde anlatılır.

**Yedinci Bab'da** Hazret-i Seyyid'in “sütûh” denen damda geçen hayatı aktarılır. Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin kimi kaynaklarda “Seyyid el-Bedevî es-Sütûhî” olarak da adlandırılmasına vesile olan sütûhta geçen hayatı, burada mazhar olduğu kimi kerametler ve yaşadığı kimi olaylar anlatılır. Nitekim Seyyid'in damdan neredeyse hiç inmeyerek tüm zamanını burada ibadet ve taatle geçirdiği anlaşılıyor ki Veffâk şu ifadelerle bu yaşamına dikkatleri çekmiştir: “*Ḥazret-i Seyyid Aḥmed el-Bedevî ḳuddise sirrehu'l-'azîz fevḳe's-saṭḥ leyl ü nehâr ayaḡ üzre ṭurup semâya nâzır ve dîde'-i ḳudret-bînleri dâ'imâ ḥâzır idi ve mübârek gözlerinüñ siyâhu âteş mişâlinde olup ke'ennehu bir çerâḡ söndükde fûrûḥte idi ḡâh-bî-ḡâh belki her ḡâh kırḳ gün ne ekl ve ne şûrb ne menâm ile âşinâlık iderdi ve irşâd ü terbiyeleri nazar-ı kimyâ eşerleri ile idi ki herkes mess-i vücûdın ol cevher-i nâ-yâba mülâḳî ḳılsa fî'l-hâl ḳalbe'l-'ayân müyesser olup ḥâl dîde'-i ḥâl-i 'azîze vüṣûl müyesser olurdu*” (*Terceme-i Menâkib-ı Ahmed el-Bedevî*, Nu.: 532, 23a). Yine bu babta yüzünü sürekli peçe ile örten Seyyid'in yüzünü görmek için çok ısrar eden Abdulmecit adındaki talebesi ile yaşadığı keramet anlatılır: “*Ḥazret-i Seyyid Aḥmed el-Bedevî ḳuddise sirruh bu kerre rû-yı pür-envârından ref'-i niḳâb idüp 'arz-ı cemâl eyledi 'Abdu'lmeccid Ḥazretleri çün 'aşıḳ-ı şâdık idi tâb-ı dîdâra ṭâḳat getürmeyüp bir kerre 'aşḳ ile na'ra'-i “yâ hû” ile 'âlemi memlû ḳılıp teslîm-i rûḡ*



eyledi” (*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî*, Nu.: 532, 24a). Müellif bu tabloyu aşağıdaki beyitlerle süslemiştir:

“Kıt’a-yı Mü’ellif

Terk-i cāndan ʔalib-i cānān olan ʔavf itmesün  
Vaşl meyl iden kişi hicrāndan ʔavf itmesün

Her ki kılmak istese Yūsuf-likālar soʔbetin  
Bir dem evvel cān virüp ihvāndan ʔavf itmesün”

(*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî*, Nu.: 532, v. 22b).

**Sekizinci Bab’da** Seyyid Ahmed el-Bedevî’nin kerametleri detaylı bir şekilde anlatılır. Bu babta anlatılan başlıca kerametler şu şekilde özetlenebilir: gayptan haber alma ve keşif, esirleri kurtarması, tayy-ı mekân ya da tayy-ı arz, dirileri öldürmek ve ölüleri diriltmek, hastalara şifâ vermesi, peçe ile örtülü olan yüzünde zâhir olan kerameti, perde arkasını ya da uzaktaki şeyleri görmek, görünüşü değiştirmek, hayvanların ona itaati, gıdasız ve uykusuz kalmaya tahammülü, muarızlarının cezalandırılması... gibi. Bu bölüm hacim itibariyle en geniş bölümlerden biridir.

**Dokuzuncu Bab’da** Hazret-i Seyyid’in mutasavvıflar ve şeyhler arasında bilinen kerametleri beyan edilmiştir. Bu bölüm bir önceki babın devamı niteliğindedir.

**Onuncu Bab’da** Hazret-i Seyyid’in vefatına yakın zamanda ve vefatından sonra meydana gelen kerametleri anlatılır. Bu bölüm de bir önceki babın devamı niteliğindedir.

**On Birinci Bab’da** Hazret-i Seyyid’in kendisinden sonra gelen kırk halifesi uzun bir şekilde ve kaynak gösterilerek anlatılır. Seyyid Ahmed el-Bedevî’ye satih günlerinde arkadaşlık etmiş olan ve “sütühiler” olarak da adlandırılan halifeleri ve halifelik süreçleri, ayrıca bu zatların kerametleri aktarılır.

**On İkinci Bab’da** Seyyid Ahmed el-Bedevî’nin “sütuh”ta sohbetlerine nail olan aziz ve değerli zatlar anlatılır.

**On Üçüncü Bab'da** Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin "sütûh" dışında yolundan giden sahib-i hâl olan kişiler ve onların etrafında yaşanan kerametler anlatılır.

**On Dördüncü Bab'da** Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin vefatından sonra geleneksel hâle gelip her sene Tanta'da gerçekleştirilen mevlidin iptal edilmesi ve yapılmaması için çalışan sefih insanların nasıl keramet eseri olarak öldükleri anlatılır.

**On Beşinci Bab'da** Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin ilk halifesi olan Abdulâl Hazretleri'ne ettiği nasihatler anlatılır. Bu bölümde müellif, Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin ilk halifesi olması itibarıyla "Halife Abdulâl" olarak da anılan bu ilk talebe ve halefine ettiği nasihatleri evvela manzum olarak, mesnevi nazım şekliyle yazılan 30 beyit ile ifade eder, daha sonra da tek tek bu nasihatleri sıralayarak yorumlar. Aşağıdaki beyitler anılan bölümden alınmıştır:

"Şanma beni nâzır olam şürete  
Men gönle nâzıram ve niyyete

Şanma ki sen isteneni güldedür  
Genc-i nihân her ne ki var dildedür

Dil dili var içerü dilden dile  
Dil dileğini yine dilden dile

Kimde ki yok derd degül merd-i dîn  
Merd odur ki anda ola derd-i dîn

'Aşq erinüñ dirliği erden cüdâ  
Mezhebi haq milleti dîn-i Hudâ

'Aklı şalup 'aşkla al hayreti  
Süziş ile derde degiş fikreti"

(*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî*, Nu.: 532, 114b).

**On Altıncı Bab'da** Ahmediyye Tarikatı'na biat etmenin şartlarının neler olduğu ifade edilir. Bu bölümde müellif, tarikata dâhil ve mensup olma usul ve adabını uzun uzadıya anlatır.

**On Yedinci Bab'da** Seyyid Ahmed el-Bedevî'ye ait, aslı Arapça olan 62 beyit önce tercüme, daha sonra da şerh edilir. Veffâk'ın Seyyid Ahmed el-Bedevî'ye ait beyitleri ne şekilde tercüme ve şerh ettiğini göstermesi açısından aşağıya bir bölüm konulmuştur:

**“Beyt**

‘Kullu hâzâ şahha lî hâlikî  
Bi-intisâbî li-niyyeti'l-‘Arabî’

**tercüme** bu zikir olunan hâlâtı kendümden dimedüm belki vicdânımdan şadır olmuşdur hattâ Hâlıkdan işaret ve Nebî-yi ‘Arabîye intisâbum sebep olmuşdur

**şerh** cenâb-ı siyâdet-me’âb kudde sırruhu tarîka’-i tevhide vâki‘ olan kelâm-ı şerîfleri ki bir nice şeri’atı ve tarîkatı ve bir nice hakîkatı ve ma’rifeti beyânı mutazammın naql buyurdıklarından sonra intisâbların beyân buyurdılar ve ba’dehü bu fevâ’id-i mevâid-i İlahiyye ki benden sâlikine naql ü tahrîr ile şerh ü takrîr olundu ki lisân-ı kâl ile degül belki lisân-ı hâl ile idi ve hâl dahî maķâm mertebesinden kâ’im-maķâm olup emr-i Haķ ile ķalbüm âyine-mişâl mücellâ olduķda nefsi-nâţıkâ kuvvet-i rûh-ı Muhammediyye ile nuţka gelüp tekellüm eylemişdür ve haķâyık-ı tevhide ol neş’e ile beyân eyledüm buyururlar ve bu cümle fezâ’ile bâ’iş Hażret-i Faħr-ı Kevneyn ve Nebî-yi Haŗameyn ve Resûlü’s-şakeleyn ‘aleyhişşalâtu ve’sselâm efendimiz Hażretlerine intisâb ĥasebiyledür ki ol sultân-ı nebî-yi ‘Arabdur ki ve’sşalât u ve’sselâm cenâblarımadur deyu âħir kaşidede olan beyti ki maķta’dur Hażretün şân-ı şerîflerine maĥall-i şalâvâtda zikir buyurdılar”

(*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî*, Nu.: 532, 177a-177b).

## 2. 5. Eserin Dil ve Üslup Özellikleri:

Klasik Türk edebiyatında nesir üslubu, başlangıçtan günümüze kadar üç farklı üslupta gelişimini sürdürmüştür. Bunlar; sade nesir, orta nesir ve süslü nesirdir. Her eser çeşitli özellikleri ile bu üsluplardan birine yakınlığıyla değerlendirilebilir. “Son dönemde ‘sâde’ ve ‘süslü’ olmak üzere ikili tasnifler de görülmekle beraber, ders kitaplarında, Eski Türk Edebiyatı el kitaplarında genellikle sâde, orta ve süslü olmak üzere üçlü

tasnif baskın gelmektedir.” (Kılıç, 2016: 51) Fahir İz, *Eski Türk Edebiyatında Nesir* adlı eserinde nesir tasnifini; “sade, süslü, orta” olmak üzere üç başlık altında ele almıştır. İz, menâkıbnâmeleri “halkın konuştuğu dili esas tutan sade nesir” (İz, 1996: V-VI) kategorisinde değerlendirmiştir. Bu değerlendirmeye göre Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî’nin incelediğimiz eserini bu sınıfta görebiliriz.

Öte yandan Fahir İz, “orta nesir” kavramını izah ederken “Bu yazı dili halkın konuşma dilinden epey ayrılmıştır. Yine de sadece lafız sanatları ile hüner göstermek amacı güdülmemiştir. Yazar, esas olarak anlatmak istediği şeyin peşindedir. Yabancı söz ve tamlama oranı yazardan yazara değişir. Kimi yazarlar, ara sıra seci merakına da kapılırlar.” (İz, 1996: XIII) ifadelerini kullanır. Elimizdeki eser her ne kadar “terceme” türünün sınırları içerisinde görülse de müellifin herhangi bir eserin tamamen aslına sadık kalarak değil, serbest çeviri şeklinde ve farklı kaynaklardan derleme yaparak eserini oluşturduğu görülür. Bu itibarla eseri sadece bir “tercüme eser” olarak değil, bu yönüyle bir “terceme-i hâl” olarak da değerlendirebiliriz. Veffâk’ın amacı; “Hüseyn Kundâkî Efendî Hazretleriyle müşerref olup eşnâ-yı kelâmdan sonra vilâyet-i Rûmda Hazret-i Seyyidüñ ehîbbâsı çokdur herkese bir hizmet-i şevk olunmuşdur sizlerüñ dañı bu diyâra gelmeden murâdınız Allâhu ‘alem Seyyid Aḥmed el-Bedevî kudde sırruhu’l-‘âlî Hazretlerinüñ behce’-i şerîflerini lisân-ı Arabdan Türkiye tercüme eylemek için olmak gerekdür” ve “kendülere inhâ eyledüm” (*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî*, Nu.: 532, 3a) ifadeleri ile kendisine tevdi edilen vazifeyi yerine getirerek Seyyid Ahmed el-Bedevî’yi “vilâyet-i Rûm’da Hazret-i Seyyidüñ ehîbbâsı”na tanıtmaktır. Bu açıdan bakıldığında eserin yazılma amacının o günün şartlarında halkın anlayabilmesi olduğu düşünülebilir ancak müellifin üslubunun bölümünden bölüme farklılaştığı görülür.

Örneğin aşağıdaki ifadeler oldukça anlaşılır bir dille yazılmıştır: “Hazret-i Seyyid Aḥmed el-Bedevî Hazretlerinüñ minâresi ve bâkiyesi üzere bir ‘âlim degse dañı ol ‘âlimüñ niyetiyle kalbinden niyyet bi-emri’llâhi ta‘âlâ elbette ol zâlîme bir belâ lâhık olub ma’lûm şerrinden emîn olup manşûr ü muzâffer olur bu ecildendür ki Hazret-i Seyyid Aḥmed el-Bedevî kudde sirruh Ebû’r-reyyât ile dañı muḳalleb olmuşlardur” (*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî*, Nu.: 532, 7a).

Müellif, 14. Osmanlı padişahı Sultan I. Ahmed'i tarif ve tavsif ettiği aşağıdaki bölümde kurduğu oldukça uzun cümlelerde klasik edebiyatta sıkça karşımıza çıkan süslü ve secili bir üslup tercih etmiştir.

“Sulţān-ı selāţīn-i cihān ve hākān-ı zemīn ü zamān felek-i rifat-ı hūrşīd tal'at-ı kamer-maḡarr 'atţār-ı dehr 'uţārid-i hüner nāhīţ-i bezm-i behrām rezm-i müşterī 'unvān-ı keyvān eyvān-ı sulţānū'l-İslām ve'l-Müslimīn kāmī'ü'l-küfret'il ve'l-müşrikīn sulţānū'l-'azam hākānū'l-mu'azzam mevlā-yı mülükü'l-'Arab ve'l-'Acem Süleymān-ı zamān şāhīb-ı kırān-ı devrān Sulţān Aḡmed Hān İbni Sulţān Meḡmed Hān ibni Sulţān Murād Hān İbni Sulţān Selīm Hān...” (Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî, Nu.: 532, 5a)

Yine menâkıbnâmenin sahibi olan Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin her bab başında uzun tamlama ve ifadelerle, mübalağalı bir şekilde övüldüğü görülür. Bu üslup da klasik edebiyatın “süslü” olarak niteleyebileceğimiz formuna tekabül eder. Aşağıdaki parçalar bu yargıyı doğrular niteliktedir:

“Muḡtedā'-i ehl-i tarīḡat ve pīşvā-yı aşḡāb-ı hākīḡāt ve ḡavvāş-ı biḡār-ı ma'rifet le'al-şīnās-ı ḡikmet-i Ḥāzret-i Eḡadiyyet maḡrem-i Ka'be'-i hüviyyet server-i ehl-i hidāyet sulţān-ı serīr-i velāyet meşāyiḡ-i kibāruñ nādīre'-i aşr-ı şerīfū'l-'Alevī Ebū'l-'Abbās Seyyidinā Es-seyyid Aḡmed el-Bedevī ḡuddise sirruh'ul-'azīz Ḥāzretleri...” (Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî, Nu.: 532, 6a)

“Sulţān-ı serā'-yı perde'-i yaḡīn ve hākān-ı çār-bālīş-i yaḡīn mübārīz-i meydān-ı mücāhedet ve mücāhid-i eyvān-ı müşāhedet 'āmil-i kārgāh-ı hidāyet-i 'ālem bāriḡāh-ı 'īnāyet maḡzar-ı envār-ı İllāhī ve maḡzar-ı esrār-ı nā-mütenāhī mensūb-ı neseb-i 'Alevī ve ḡuţb-ı 'ālem Seyyid Aḡmed el-Bedevī ḡaddese'llāhu rūḡehu ve nevvere zāriḡehu Ḥāzretleri...” (Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî, Nu.: 532, 14a)

Eserde müellifin zaman zaman ya kendi yazdığı şiirlere yer verdiği ya da meşhur şair, fazıl ve âlimlerden iktibaslar yaptığı görülmektedir. Bu bölümler genellikle “kıt'a-yı müellif”, “şiir-i müellif”, “beyt”, “beyt-i müellif”, “mısra”, “rübai”, kıt'a” serlevhasıyla verilmektedir. Aşağıda buna örnekler verilmiştir.

## “Şi’ir

Sa’âdet burcuna geldi ‘aṭâ red  
Cihân oldu serâser şâd u ḥurrem

Muḳârin oldu mihre mâh-ı tâbân  
Ziyâ bahşın oldu mâha şems-i a’zam”

(*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bede’î*, Nu.: 532, 18b-19a.)

## “Beyt

İmrenme görüb serc-i pilâvuñ ümerânuñ  
Ḥün-ı cigerinüñ eşeridür fuḳarânuñ”

(*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bede’î*, Nu.: 532, 89a)

Özellikle şairin kendi yazdığı şiirlerin dilinin oldukça sade ve anlaşılır olduğu dikkat çekmektedir. Aşağıdaki mısralar Veffâk’a aittir.

## “Kıṭ’a-yı Mü’ellif

Terk-i cāndan ṭālib-i cānân olan ḥavf itmesün  
Vaşl meyl iden kişi hicrāndan ḥavf itmesün

Her ki kıлмақ istese Yūsuf-likālar şoḥbetin  
Bir dem evvel cān virüb ihvāndan ḥavf itmesün”

(*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bede’î*, Nu.: 532, 22a)

## “Kıṭ’a-i Müellif

Seyyid Aḥmed kim o vālā-yı menzilet-i ‘ālī-himem  
Ṭayr şeklinde ḥalâş eylerdi nice biñ kişi

Olmaz ise bir esīrūñ mülk ile mālı ne ğam  
Cān ile ḳalsun teveccüh kim olur feryād-resi”

(*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bede’î*, Nu.: 532, 27b)

Eserde Arapça ve Farsça ibareler sıkça kullanılmakla birlikte bu ibarelerin daha çok ayet, hadis veya kelam-ı kibar olduğu tespit edilmiştir. Müellif, genellikle bu ibarelerin tercümesini yapmış ancak kimi zaman da

bu bölümler metne olduğu gibi yerleştirilmiştir. Eserde kullanılan ikili terkiplerin yanısıra üçlü ve dördlü terkiplerin de bolca kullanıldığı görülmür. Aşağıda buna örnekler verilmiştir:

İkili terkiplere örnekler:

“meşāyih-i kibārdan ve ‘ulemā’-yı ahyārdan ve evliyā’-yı ebrārdan, recul-i cāhil”

Üçlü terkiplere örnekler:

“meşāyih-i hālişü’l-fuād, merğüb-i ‘arşa’-i muḥabbet, cümle’-i dünyā ve māfihā, mazhar-ı mu‘cize’-i Nebeviyye, server-i ehl-i hidāyet, sulṭān-ı serir-i velāyet”

Dördlü terkiplere örnekler:

“şāhibü’l-eyvāne’l-‘azim-i meşhūr, ğarīḳ-i deryā-yı mevvac-ı Sübhānī, meşāyih-i kibāriñ nādire’-i āşr, Sulṭān-ı serā’-yı perde’-i yakīn”

## Sonuç

*Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî*, menâkıbnâmeler arasında önemli bir yere sahiptir. Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî’nin kaleme aldığı menâkıbnâme, bu makale ile ilk defa ilim âlemine tanıtılmaya çalışılmaktadır. Bu eserin Türk İslâm edebiyatı, tercüme, menkıbe ve şerh edebiyatı alanlarına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Türk edebiyatı tarihinde menâkıbnâmeler genellikle telif eser şeklinde edebiyat dünyasına kazandırılmışken elimizdeki eser bir tercüme eser özelliğinin yanı sıra yer yer telif eser özelliği de göstermektedir. Menâkıbnâme, derleme bir menkıbe özelliği taşımakla birlikte müellifin edebî üslubu sayesinde menâkıbnâmeler içinde kendine has bir yere sahiptir.

Eserde, mutasavvıflar arasında önemli bir yere sahip olan Seyyid Ahmed el-Bedevî’nin hayatından önemli kesitler, talebeleriyle ve müritleriyle olan münasebetleri, kerametleri, halifeleri, tarikatının usul ve adabı, şiirleri ile ilgili çok önemli bilgiler verilmiştir. Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî’nin Türkçe, Arapça ve Farsçanın inceliklerine vâkıf olduğu, Seyyid Ahmed el-Bedevî’nin hayatını anlatırken önemli

değerlendirmeler yaparak bu vesile ile edebî değeri yüksek şiirler yazdığı anlaşılmıştır. Ayrıca müellifin, eserinin sonunda Seyyid Ahmed el-Bedevidî'nin 62 beytini tercüme ve şerh etmesi klasik edebiyatın şerh ve tercüme geleneğine önemli katkılar sunacağı aşikârdır. Veffâk'ın âyet-i kerimelerden, hadis-i şeriflerden, güzel söz ve şiirlerden, rivayetlerden yararlanarak eserini ortaya koyduğu tespit edilmiştir. Veffâk Mehmed Hıfzı Üsküdarî'nin yararlandığı müelliflerin ve eserlerin adlarını belirttiği, hakkında bilgi verdiği kişileri anlatırken bilgi kaynaklarını tam olarak vermeye çalıştığı görülmüştür.

### Kaynakça

- ATEŞ, Ahmet (1970), "*Menâkıb*", İslâm Ansiklopedisi, VII, İstanbul: TDV Yayınları.
- BAŞ, Derya (2008), *Seyyid Ahmed el-Bedevidî Tarikatı ve İstanbul'da Bedevîlik*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- BORATAV, Pertev Nailî (2000), *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- BURSALI MEHMED TÂHİR EFENDİ (1971), *Osmanlı Müellifleri*, I, İstanbul: Meral Yayınevi.
- CANIM, Rıdvan (2013), "*Klasik Türk Edebiyatında Menâkıb-nâmeler*", *Avrasya Etüdleri*, S. 43, 139-158.
- CEBECİOĞLU, Ethem (2005), *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Anka Yayınları.
- ÇELEBİ, İlyas (2012), "*Vefk*", İslâm Ansiklopedisi, XLII, 605-607, İstanbul: TDV Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (2003), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Yayınları.
- EFLÂKİ ARİF, (1964), *Âriflerin Menkıbeleri*, I, (Çev. Tahsin Yazıcı), İstanbul: MEB Yayınları.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki, (1969), *100 Soruda Türkiye'de Mezhepler ve Tarikatlar*, İstanbul: Gerçek Yayınevi.



- GÜLERER, Salih, (2013), "Türk Kültüründe Menâkıbnâmeler ve Menâkıbnâme Yazıcılığı", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, XVI, 233-262.
- GÜZEL, Abdurrahman, (2004), *Dinî-Tasavvufî Halk Edebiyatı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İZ, Fahir, (1996), *Eski Türk Edebiyatında Nesir*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KAMER, M. Enis, (2006), *Aktab-ı Arbaadan Seyyid Ahmed El-Bedevi ve (Siirt) Halenzeli Bedevi Seyyidleri*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- KARA, Mustafa (1989), "Ahmed el-Bedevi", *İslâm Ansiklopedisi*, II, İstanbul: TDV Yayınları.
- KILIÇ, Atabey, (2016), "Klasik Türk Edebiyatında Tarz-ı Nesir Üç müdür?", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi*, Prof. Dr. Abdulkerim Abdulkadiroğlu Özel Sayısı, Yıl 2, S. 3, 51-79.
- KİREMİTÇİ, Ferdi, "Türk İslâm Edebiyatında Manzum Menâkıbnâmeler", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, S: 82, Kasım 2018, 198-240.
- KUTLU, Mustafa. (1986), "Menâkıbnâme", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi-Devirler/İsimler/Eserler/Terimler*, VI, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- MERMER, Ahmet, Neslihan Koç Keskin (2005), *Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1986), "Menâkıb-nâme", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, VI, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1992), *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıb-nâmeler*, Ankara: TTK Yayınları.
- PALA, İskender (2002), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: L.M. Yayınları.
- SARIÇİÇEK, Ramazan (2016), "Menâkıb-ı Kemâl Ümmî ve Bolu", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, XVII, 283-348.
- SUCU, Nurgül (2006), "Eski Türk Edebiyatında Tercüme Geleneği", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 19, 125-148.
- ŞAHİN, Haşim (2004), "Menâkıbnâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, XXIX, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ŞEMSEDDİN SÂMÎ (2012), *Kâmus-ı Türki*, İstanbul: Şifa Yayınları.

VEFFÂK MEHMED HIFZI ÜSKÜDARÎ, *Terceme-i Menâkıb-ı Ahmed el-Bedevî*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin Türkçe Yazmaları, Arşiv Nu: Nu.: 532.

YARDIM, Emine Seval, (1999), *Menkıbe ve Menâkıbnâmelerle İlgili Eserler İçin Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi (1928–1998)*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

ZAVOTÇU, Gencay, (2005), *Eski Türk Edebiyatı Yüz Yıllara Göre Nazım ve Nesir*, Ankara: Aydın Kitabevi.